

STRESZCZENIE

Głównym celem pracy jest zbadanie błędów w polskich przekładach francuskich tekstów użytkowych. Analizowane błędy pochodzą ze 115 tłumaczeń wykonanych przez studentów specjalizacji tłumaczeniowej Instytutu Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego.

Analiza błędów obejmuje trzy etapy: identyfikację, zdefiniowanie i klasyfikację, które ściśle wiążą się ze sposobem pojmowania przekładu. W tej pracy przekład rozumiany jest jako podwójny akt komunikacji z udziałem zleceniodawcy. W pierwszym akcie tłumacz odgrywa rolę odbiorcy, w drugim zaś – nadawcy komunikatu. Drugi akt komunikacji inicjowany jest przez zleceniodawcę, którego wymogi i potrzeby determinują zastosowane przez tłumacza strategie i rozwiązania. W tym funkcjonalnym modelu przekładu tłumacz współpracuje więc z trzema partnerami: autorem oryginału, odbiorcą przekładu i zleceniodawcą. Wobec każdego z nich obowiązuje go lojalność, której nieprzestrzeganie prowadzi do powstania błędu w przekładzie.

Można wyróżnić zatem trzy podstawowe kategorie błędów w przekładzie. (1) *Błędy językowe* powstają, gdy tłumacz zapomina o lojalności wobec odbiorcy przekładu i dostarcza mu tekst napisany niepoprawnym i/lub niezrozumiałym językiem. Błędy tego typu wykryć można podczas czytania tekstu przekładu bez porównania z oryginałem. (2) *Błędy transferu* powstają, gdy tłumacz nie przestrzega lojalności względem autora oryginału i zniekształca sens jego komunikatu i/lub jego intencje. Aby zidentyfikować błędy należące do tej kategorii niezbędne jest porównanie przekładu z oryginałem. (3) I wreszcie *błędy względne* powstają, gdy tłumacz nie uwzględni wymagań zleceniodawcy albo celu i warunków odbioru przekładu. Wykrycie błędów tego typu wymaga przeanalizowania rozwiązań zastosowanych przez tłumacza względem zaleceń zleceniodawcy oraz celu i warunków odbioru przekładu, które mogą – choć nie muszą – być określone *explicite*.

Niektóre błędy wykazują jednocześnie cechy charakterystyczne dwóch lub nawet trzech kategorii. Są to *błędy spójności* i błędy zwane *charabia* (bełkot), widoczne podczas lektury samego tekstu przekładu bez porównania z oryginałem, co jest cechą charakterystyczną błędów językowych, ale które zniekształcają również sens komunikatu autora oryginału, co charakteryzuje z kolei błędy transferu. Te dwie kategorie błędów sytuują się więc na pograniczu między błędami językowymi i błędami transferu. Natomiast błędy stylistyczne są kategorią bardzo niejednorodną. Niektóre z nich zniekształcają jedynie język przekładu, inne mają również wpływ na przekazywany komunikat, a jeszcze inne – także na jego cel. Dlatego kategoria błędów stylistycznych mieści się na pograniczu wszystkich trzech kategorii podstawowych.

Przeprowadzona analiza błędów i wynikająca z niej klasyfikacja mogą znaleźć dwojakie zastosowanie w dydaktyce przekładu: po pierwsze przy opracowywaniu metod oceny przekładów lub kompetencji tłumaczeniowej, a po drugie przy opracowywaniu ćwiczeń pozwalających zapobiegać błędom w przekładach.

Głównym celem opracowywanych metod oceny przekładu jest zapewnienie obiektywizmu oceny, dlatego też pierwszym krokiem było zbadanie, w jakim stopniu relatywizm/subiektywizm jest obecny w ocenie przekładu. Wyniki doświadczenia polegającego na poddaniu ocenie różnych osób tego samego przekładu dowodzą, że subiektywizm odgrywa dużą rolę na każdym etapie oceny: przy identyfikacji i klasyfikacji błędów, przy ocenie ich wagi i wreszcie przy ocenie końcowej. Jednakże to, że subiektywizm jest nieodłączną cechą każdej oceny, nie oznacza, że należy porzucić dążenie do zminimalizowania jego roli. Temu właśnie służyć mogą wyniki przeprowadzonej analizy błędów.

Ponieważ celem nie jest zastosowanie tych wyników do stworzenia nowej metody oceniania, lecz do udoskonalenia metody już istniejącej, stosowanej obecnie w Instytucie Filologii Romańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego, kolejnym krokiem jest jej zbadanie pod kątem obiektywizmu i skuteczności dydaktycznej.

Zastosowano w tym celu dwie metody: ankietę przeprowadzoną wśród studentów i absolwentów specjalizacji oraz porównanie średniej błędów na sto słów w tłumaczeniach studentów III roku i w tłumaczeniach studentów IV i V roku. Ankieta wykazała, że ponad połowa ankietowanych uważa stosowaną metodą za zrozumiałą, a połowa – za obiektywną i kształcącą. Jeżeli chodzi o skuteczność dydaktyczną, to porównanie średniej błędów dowiodło, że metoda jest istotnie kształcącą, ponieważ ilość błędów w pracach studentów IV i V roku jest o 44 % mniejsza niż w pracach studentów rozpoczynających specjalizację.

Stosowana metoda spełnia więc w pewnym stopniu swoją rolę, co nie oznacza jednak, że nie mogłaby być jeszcze bardziej obiektywna, wiarygodna i kształcąca. Dlatego też w oparciu o wyniki przeprowadzonej analizy błędów w tłumaczeniach studentów zaproponować można następujące zmiany: (1) doda-

nie do kategorii podstawowych błędów względnych, co wiąże się z dodaniem trzeciej oceny za funkcjonalność tłumaczenia, (2) zwiększenie stopnia precyzji kategorii poprzez wprowadzenie podkategorii w kategoriach błędów językowych, błędów spójności i błędów stylistycznych, i (3) zmianę sposobu klasyfikowania błędów spójności, błędów stylistycznych i błędów typu *charabia* tak, by wpływały one jednocześnie na ocenę za poprawność języka i na ocenę za transfer.

Zaproponowano również sposób elastycznego obliczania wartości punktowej tłumaczonego tekstu i ilości punktów, których osiągnięcie jest niezbędne do otrzymania oceny pozytywnej. Aby oceniający nie tracił czasu na obliczenia, opracowano arkusz kalkulacyjny w programie Excel, który zgodnie z zaproponowanymi zasadami automatycznie sumuje punkty za błędy i za dobre rozwiązania oraz przelicza je na trzy oceny końcowe.

Tak zmodyfikowana metoda umożliwi wiarygodniejszą i pełniejszą ocenę tłumaczeń, natomiast automatyzacja części oceny pozwoli na zaoszczędzenie czasu i zmniejszenie, przynajmniej częściowe, subiektywności.

Oprócz opracowywania metod oceniania wyniki analizy błędów w przekładach studenckich mogą znaleźć również zastosowanie przy opracowaniu ćwiczeń służących zapobieganiu błędom. Przebadanie dużej ilości błędów pozwala na zidentyfikowanie problemów, wynikających z braku pewnych umiejętności, z którymi borykają się początkujący tłumacze. Wiedząc zaś jakie są braki, można opracować ćwiczenia pozwalające je uzupełnić.

Z tego właśnie punktu widzenia przeanalizowane zostały błędy językowe, błędy transferu, błędy stylistyczne, błędy spójności oraz błędy względne. Błędów typu *charabia*, bardzo rzadkich i będących zbitką pozostałych rodzajów błędów, nie rozpatrywano osobno. W oparciu o tę analizę zaproponowano różne przykłady ćwiczeń mających na celu zapobieganie poszczególnym rodzajom błędów i rozwijanie poszczególnych kompetencji. Niektóre z tych ćwiczeń służyć mogą również do celów oceny różnorodnych aspektów kompetencji tłumaczeniowej.

Problematyka błędów w przekładzie jest, jak widać, bardzo różnorodna i złożona, dlatego też zaproponowane w pracy rozwiązania z pewnością nie wyczerpują poruszonego tematu. Głębszych badań wymagają niewątpliwie błędy spójności, jako że niewiele dotąd napisano na temat porównania środków służących zapewnieniu spójności w językach francuskim i polskim. Pogłębienia wymagają również analizy dotyczące problemów związanych z klasyfikacją i mechanizmami powstawania błędów stylistycznych, bardzo niejednorodnych kategoriałnie, i błędów względnych, niezwykle istotnych z punktu widzenia skuteczności komunikacji. Można by też pokusić się o usystematyzowanie problemu oceny wagi błędu ze względu na jego wpływ na skuteczność komunikacji, tak aby subiektywna ocena oceniającego odgrywała mniejszą rolę. Jeżeli chodzi o zaproponowane zmiany w metodzie oceniania, to nie zapewniają w

żadnym razie całkowitej obiektywności i wiarygodności oceny, dlatego też i tutaj dalsze badania są konieczne. Opracowany arkusz kalkulacyjny też będzie wymagał zapewne różnych poprawek. Podobnie zaproponowane ćwiczenia są tylko próbką, a nie całościowo opracowanym zestawem ćwiczeń do kształcenia przyszłych tłumaczy. To zaledwie kilka z możliwości dalszych badań w dziedzinie jakości przekładu.